

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

О.А. Лук'янихіна, к.е.н., доцент

Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ

І.А. Вакуленко

Сумський державний університет

Енергетична безпека держави – це спроможність держави забезпечити ефективне використання власної паливно-енергетичної бази, здійснити оптимальну диверсифікацію джерел і шляхів постачання енергоносіїв для забезпечення життєдіяльності населення та функціонування національної економіки у режимі звичайного, надзвичайного та воєнного стану, запобігти різким ціновим коливанням на паливно-енергетичні ресурси або ж створити умови для безболісної адаптації національної економіки до нових цін на дані ресурси [1]. Енергетична безпека є вагомим складовим елементом економічної безпеки України.

Наростання напруги, пов'язаної з обмеженістю паливно-енергетичних ресурсів, що традиційно використовуються у народному господарстві, є каталізатором до трансформації енергетичних систем окремих країн та енергетичної системи світу в цілому. До основних загроз енергетичній безпеці України варто віднести:

- 1) низьку ефективність енергоспоживання;
- 2) брак механізмів нейтралізації високих цін на енергоносії;
- 3) низьку інвестиційну привабливість енергетики України (для залучення інвестицій та створення стимулів для продовження ринкових перетворень у багатьох сферах ПЕК необхідно, щоб ціни відображали реальну вартість енергоресурсів);
- 4) недостатній рівень прозорості енергетичного комплексу і нечітке визначення ринкових правил [2].

Також загрозами для енергетичної безпеки України є тенденції, характерні для більшості країн світу:

- 1) високі та нестійкі ціни на нафту;
- 2) зростання попиту на енергоресурси та обмеженість запасів традиційних їх видів, які до 2030 року превалюватимуть (до 80%);
- 3) зростання залежності багатьох країн світу від імпорту енергоносіїв;
- 4) потреба у значних інвестиціях для усіх ланцюгів енерговиробництва;
- 5) необхідність захисту природного довкілля та вирішення проблем кліматичних змін;
- 6) вразливість життєво важливої енергетичної інфраструктури;
- 7) політична нестабільність, природні катаклізми та інші загрози;
- 8) нестабільність політичної ситуації на Близькому Сході, а останнім часом також у країнах північної Африки (зокрема у Лівії);
- 9) намагання окремих країн та компаній-монополістів отримувати надприбутки за рахунок необґрунтованого підвищення цін;
- 10) нав'язування псевдо ринкового підходу до формування цін на газ в умовах диктату монополістів в окремих регіонах [2].

Рівень енергетичної безпеки України в останні роки суттєво знизився, про що свідчить зокрема оцінка рівня енергетичної безпеки, проведена РНБО України [3]. На початок 2004 року рівень енергетичної безпеки України характеризувався, як прийнятний. На кінець 2009 року рівень енергетичної безпеки було оцінено, як загрозливий. Погіршення ситуації відбулося у таких секторах: газовий та нафтовий сектори (попри скорочення частки даних ресурсів у структурі енергетичного балансу), вугільна галузь (через відсутність конкурентного ринку та непрозорість системи державної підтримки вугільної промисловості), ядерна галузь (через зростання ризиків подальшої монополізації ринку елементів ядерно-паливного циклу). Стабільна ситуація спостерігається лише у секторі альтернативної та гідроенергетики.

Загально визнаними є підходи до підвищення рівня енергетичної безпеки, зокрема:

- 1) здійснення структурних змін у виробництві та споживанні енергоресурсів з покращенням структури виробництва та зменшенням частки енергоємних виробництв;
- 2) оптимізації паливно-енергетичного балансу країни та контролю динаміки внутрішніх енергетичних ринків з дотриманням принципу диверсифікації внутрішнього енергоспоживання;
- 3) розробка і впровадження високоефективних технологій та устаткування для виробництва, транспортування, розподілу і споживання енергоресурсів;
- 4) стимулювання енергозбереження та впровадження економічних санкцій щодо неефективного споживання паливно-енергетичних ресурсів;

- 5) широке застосування систем обліку та засобів регулювання споживання енергетичних ресурсів в усіх галузях економіки та в комунально-побутовій сфері;
- 6) формування енергозберігаючого світогляду у суспільстві;
- 7) забезпечення необхідного рівня державних стратегічних запасів ПЕР і затвердження порядку їх розподілу у випадку серйозних порушень в інфраструктурі забезпечення споживачів;
- 8) послідовне скорочення рівня витрат енергетичних ресурсів на базі використання високих технологій;
- 9) розвиток вітчизняного машинобудування та приладобудування, проектних і будівельно-монтажних комплексів ПЕК;
- 10) створення системи гарантій раціонального використання природних ресурсів на засадах дотримання національних інтересів країни та збереження ресурсів для майбутніх поколінь. [4]

Використання вказаних підходів знаходить широке використання у практиці функціонування загально європейського енергетичного ринку, що ґрунтується на втіленні енергетичної стратегії ЄС, яка, в свою чергу, регулюється «Енергетичною хартією» [5] та «Договором до Енергетичної хартії» [6].

Система енергетичної безпеки – це складна система, що враховує низку показників. Так Земляний М.Г. виділяє такі групи показників [1]:

1. енергозабезпечення споживачів (організаційно-виробничі, техніко-технологічні, фінансово-економічні);
2. енергетичної залежності (зовнішньої та внутрішньої залежності);
3. екологічної прийнятності виробництва (екологічного збитку та інвестицій в екологію);
4. соціальної стабільності (енергозабезпечення та добробуту населення, умов праці працівників ПЕК).

Зупинимося детальніше на групі показників екологічної прийнятності виробництва. До показників екологічного збитку М.Г. Земляний відносить такі:

- відносний екологічний збиток;
- екологічна чистота енерговиробництва.

До показників інвестицій в екологію:

- рівень інвестування в екологію;
- ефективність вкладень в модернізацію.

Дана система показників, на наш погляд, повною мірою не відображає еколоґо-економічну сутність процесів у сфері енергетичної безпеки та потребує доопрацювання. Зокрема, рівень інвестування в економіку не дає інформації про ефективність інвестиційної діяльності і потребує створення математичної взаємозалежності між рівнем витрат (інвестицій) та отриманим результатом. Показник відносного екологічного збитку потрібно розглядати у взаємозв'язку з відвернутим екологічним збитком, що дозволить більш повно аналізувати даний аспект. Також доцільно було б додати до системи показники, що характеризують перспективність паливно-енергетичного комплексу з огляду на обмеженість традиційних джерел енергії, а саме показники рівня розвитку альтернативної енергетики, адже на даний момент в Україні не існує відповідного індикатору енергетичної безпеки, що нелогічно з огляду на світові тенденції розвитку енергетичної галузі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Земляний М.Г. До оцінки рівня енергетичної безпеки . Концептуальні підходи [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.db.niss.gov.ua/docs/energy/EnSecZeml.pdf>
2. Шевцов А.І., Бараннік В.О. Енергетична безпека в контексті нових світових викликів [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.db.niss.gov.ua/monitor/comments.php?shownews=331&catid=6>
3. Оцінка рівня енергетичної безпеки [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.rainbow.gov.ua/files/2009/energy_4.pdf
4. Підвищення рівня енергетичної безпеки [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.qclub.org.ua/energy_issues/energy_security/advancement_level/
5. Європейська енергетична хартія: Закони України. Інформаційно-правовий портал - Режим доступу: <http://uazakon.com/document/tpart15/isx15243.htm>
6. Договір до Енергетичної хартії та Заключний акт до неї [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=995_056